AKSARAY KAYMAKAMI (KAZA MÜDÜRÜ) TOSUN PAŞA

İLHAMİ İNCEÖZ

GÜLEN GÖZLERDEN TOSUN PAŞA'YA

Kemal Sunal'ın Aksaray'da çekilmiş iki filmi vardır. Biri Keriz (1985) filmi, diğeri de Propaganda (1999) filmidir. Ne yazık ki Propaganda filmi, Kemal Sunal'ın rol aldığı son film olmuştur. Böylelikle, Türkiye'nin en büyük, en çok gülünen ve en sevilen komedi oyuncularından biri, son filmi ile yine Aksaray tarihine ismini yazdırmıştır.

Aksaraylılar için elbet bu, sevinilecek, övünülecek bir durum değildir. Ama malumdur, Yaradan hepimiz için ''Ahiret bâki, ölüm ani, dünya fani!'' demiş. Onun son çektiği film de Aksaray'a nasip imiş. Kendisi bu filmlerle Aksaray tarihine adını yazdırdığı gibi bu iki filmden 9 yıl öncesinde oynadığı, çok meşhur bir başka filmi ile de Kemal Sunal'ın, Aksaray tarihinde nasıl bir yer bulduğunu birazdan anlatmaya başlayacağım...

(Altta, Vecihi Hürkuş ve uçağı Aksaray'da, 10-11 Kasım1931)

Bugünlerde okur veya sağlam okuyucu bulmak, yazarlar için epey zor. Okumuşsanız, beni okuyorsanız, ''Aksaray'ın ilk havayolu ziyaretçisi Vecihi Hürkuş ve Aksaraylı Fikret Otyam'ın anıları'' adlı yazımı belki hatırlarsınız… Usta sanatçımız Şener Şen'in de Yeşilçam'da oynadığı roller ile Aksaray tarihinde kayda geçtiğini özetle, şöyle anlatmıştım: ''Şener Şen'in ''Gülen Gözler'' filminde canlandırdığı çılgın Romeo ''Vecihi''nin ilham alındığı isim, aslında Türk Havacılık tarihinin güzide şahsiyeti Vecihi Hürkuş'tur. Vecihi Hürkuş'un 1931-1941 yılları arasında kendi yaptığı uçakla Aksaray'ı ziyaret sebebi, Aksaray'da bulunan çok sevdiği eşidir.

Eşinin de Aksaray Memleket Hastanesinde ebe olarak görev yaptığını, anılarında Hürkuş değil, rahmetli Hacı Süleyman Kâmil Yazıcı'nın ''Ortak Akıl'' adlı biyografi kitabına, Aksaraylı sanatçımız Fikret Otyam not düşmüştür. İşte bahsettiğim, sevdiğine uçakla giden Fedakâr Aşık Vecihi'yi Yeşilçam'da Şener Şen canlandırmasıyla görürüz.''

Ustamız Şener Şen'in Vecihi rolü yanında, Kemal Sunal ile oynadığı bir başka filmle, Şener Şen ve yanındaki Adile Naşit, Ayşen Gruda, Erol Günaydın, Müjde Ar gibi büyük isimler de Aksaray tarihinde misafir sanatçı olarak yine yer bulurlar. İşte Yeşilçam ustaları ile 'Şener Şen, Kemal Sunal ve Aksaray''ı, tarihte ve sinema tarihinde yan yana getiren film, saraydan taşraya Kaymakam olarak atanan ''Tosun Paşa''dır. Yanlış duymadınız, evet, Tosun Paşa! Aksaray tarihinde, bir Ağa olarak görev yapsa da hakiki Tosun Paşa'dır! Üstelik, filmde bahsedilen Tosun Paşa kendisi olmasa da Asıl Tosun Paşa olarak ismiyle ilham verdiği o Film'deki Tosun Paşa!

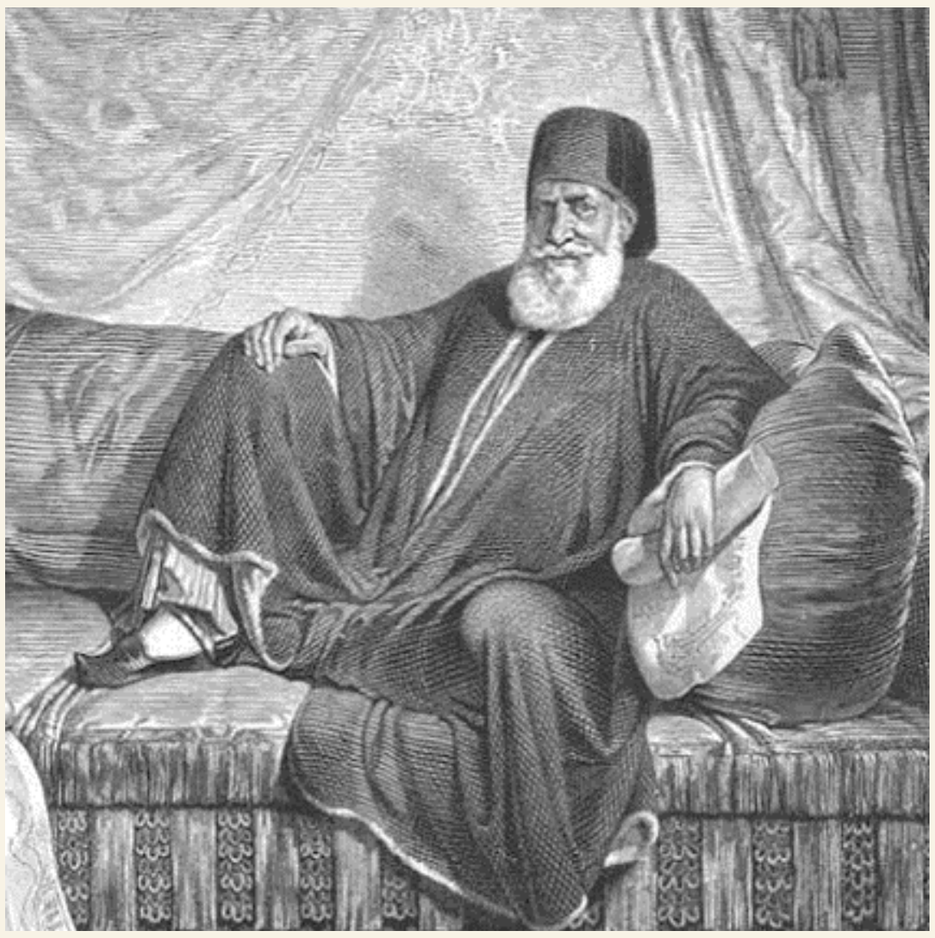

1976 yılında İstanbul'da çekilen, Kemal Sunal'ın saflığı, sert Tosun Paşa'yı, Şener Şen'in de ustalığıyla, onun kurnaz akrabası rolünü oynadığı bu komedi filminin orjinal adı ''Tosun Paşa''dır. Ve gerçekte, herkesin bildiği veya tahmin ettiği Tosun Paşa hanedanlığı ile alakası yoktur… Filme yazının sonunda tekrar döneceğiz. Önce sizlere, bu filmle alakası olmayan ama herkesin ilk aklına gelen Tosun Paşa hanedanlığını ve Tosun Paşa'nın kim olduğunu tanıtmakla işe başlayayım…

TOSUN PAŞA KİMDİR, AKSARAY'A GELMİŞ MİDİR?

Bu ismi andığımızda az çok tarih bilgisi olanların aklına ilk gelen isim Mısır Valiliğinden tanıdığımız, Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve ailesidir. Çünkü Tosun Paşa filmi ve Paşa hakkında yazılan tüm yazılarda, filmdeki çok ünlü ve ''Mısır-İskenderiye Vilayetleri'' ayrıntılarından hareketle, '' Bahsedilen Tosun Paşa bunlardandır!'' diye çoğunlukla Kavalalı'yı veya soyunu Tosun Paşalığa yakıştırırlar.

Fakat mevzunun Kavalalı ile alakası pek olmadığı gibi onun öncesinde ve sonrasında da soyundan birkaç Tosun Paşa daha çıkmıştır. Ki onlarla da filmin ya da Aksaray'ın pek büyük bir alakası yoktur.

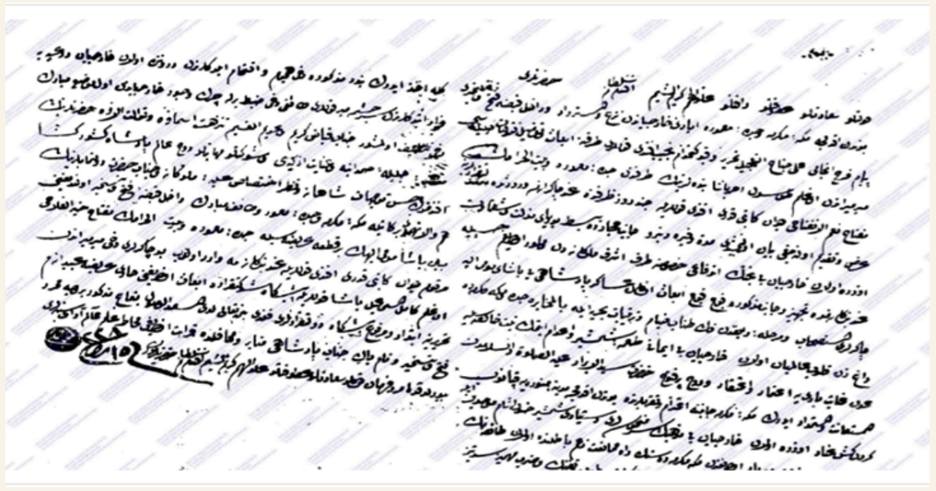
Sözü uzatmadan, sizlere filmdeki Tosun Paşa'ya yakıştırılan Tosun Paşa'ları tanıtayım:

'' Kavalalı ailesinde Osman Ağa'nın en küçük oğlu olan ve Kavala mütesellimi iken idam edilen Tosun Ağa'dan sonra, ailede aynı ismi taşıyan ikinci kişi hanedanın kurucusu Mehmet Ali Paşa'nın oğlu olan Ahmed Tosun Paşa'dır. Ahmed Tosun Paşa, 1812 yılında vezir rütbesi ile Cidde ve Habeş valisi olmuştur. Abbas Hilmi Paşa'nın da babasıdır. Kavalalı hanedanında ayrıca, amca Tosun Ağa'nın oğlu Tosun Ali Paşa, Hidiv Said Paşa'nın oğlu Mehmed Tosun Paşa'da bulunmaktadır. ''

Kavalalı hanedanlığında ''Tosun Paşa'' ismi çok olduğu gibi bu soy ile alakasız, münferit isim olarak ''Tosun Paşa'', Osmanlının son yüzyılında da pek çok kez görülür. Ama Aksaray tarihi ve Tosun Paşa filminde de bu saydığımız isimler değil başka bir Tosun Paşa yer alır.

Yukarıdaki hanedanlıktan Aksaray'ın ilk tanıştığı Tosun Paşa, gerçek hayatta, filmdeki Tosun Paşa olduğu sanılan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'dır. Babası Mehmet Ali Paşa, 1825 yılında çıkan Mora isyanını bastırmak için Osmanlı donanmasına yardım eder. Karşılığında ise Osmanlı'dan, daha önceleri sözünü alıp da kendisini alamadığı Şam Valiliğinden dolayı yaşadığı hayal kırıklığının telafisi olarak, Mora ve Girit valiliklerinin sözünü almıştır.
1827 yılı Navarin faciası ve ardından yaşanan Osmanlı-Rus savaşı (1828-1829), Edirne'ye kadar gelen Ruslarla yapılan Edirne Antlaşması (1829) ile sona erer. Bu anlaşma sonrası Yunanistan, Mora ve Girit'i de alarak, Osmanlı İmparatorluğundan bağımsızlığını kazanır.

Mehmet Ali Paşa, kendisine verilecek bölgelerin bağımsız Yunanistan'a bırakılmasını pek hoş karşılamaz. Telafi için Suriye Valiliğini tekrar istese de Osmanlı kendisinin bu isteğini reddeder. 1831 yılında başlayan Mısır-Osmanlı savaşında, Mısır ordusu yer yer galip gelerek, Osmanlı'ya karşı üstünlük sağlar.1832 yılında Suriye üzerinden gelerek Çukurova-Adana'ya kadar ilerler. Ardından Kavalalı İbrahim Paşa Torosları aşarak, Niğde, Aksaray'ın da içinde olduğu Konya bölgesini ele geçirip Mısır Devletine ilhak eder

1832 yılı Aralık ayında, Konya Ovasında iki ordu muharebeye girer. Mısır ordusu Osmanlı'ya karşı galip gelerek Kütahya'ya kadar ilerler. Sonrasında Osmanlı ile imzaladıkları Kütahya Antlaşması ile baba Mehmet Ali Paşa Mısır, Girit ve Suriye Valilikleri yanında, oğlu İbrahim Paşa'ya da Adana ve Cidde (Hicaz) Valiliklerini elde eder.

İşte 1832 yılında Konya Ovasına kadar Mısır devletine ilhak edilen yerler arasında bulunan ve Konya Vilayetinin bir kazası olan Aksaray'ın, Asıl Tosun Paşa Soyu ile İLK yakınlaşması İLK tanışması böyle olmuştur. Dikkat edin herhangi bir Tosun Paşa ismi ile ilk tanışma veya ilk karşılaşmasıdır demiyorum… Asıl Tosun Paşa hanedanlığından İbrahim Paşa'nın Aksaray'a gelip-gelmediği veya Aksaray'ı gördüğü hakkında bir bilgimiz yok ama bu tarihlerde Konya kazası Aksaray, Niğde ve Konya'yı da ilhak eden İbrahim Paşa sayesinde, Tosun Paşa hanedanlığı hakimiyetine girmiştir.

Aynı dönem (1830-1860) diğer Tosun Paşa'ları özetlemek için Dr. Yurdal Demirel'e kulak verelim:
''XIX. yüzyıl Osmanlı tarihinde bir diğer vali olan Tosun Paşa, burada incelediğimiz Üsküdar Mutasarrıfı Tosun Paşa ile karıştırılan, Moralı Mustafa Tosun Paşa'dır. 1834 yılında miralay olarak Trablusgarp ve Edirne Redif Mansure alayında miralay olarak görev yapmıştır. Kısa bir süre sonra Trablusgarp'a mirliva olarak tayin olmuştur. Burada ferikliğe terfi etmiştir. Uzun süre burada görev yaptıktan sonra Maraş, Konya, Hersek ve Üsküp, Hakkâri Valiliği yapmıştır. Üsküp Valiliğinden sonra Sofya'da komutanlık, şeyhülharemlik yapmıştır. 1858 yılında şeyhülharemlik görevini yürütürken vefat etmiştir.

Konya Valiliği de yapan Moralı Mustafa Tosun Paşa ile Üsküdar Mutasarrıfı olan Harputlu Tosun Paşa'nın karıştırılmasındaki temel neden her iki Tosun Paşa'nın hem Hakkâri hem de Maraş'ta, idareci olarak görev yapmış olmalarıdır. ''Mevzuyu uzatmadan sizi Aksaray tarihine götüreyim. Ama bir Tosun Paşa'nın Konya'da olduğunu duydunuz. Yani demek istiyorum ki andıklarımızdan Tosun Paşa nâm hiç kimse Aksaray'a gelmemiştir. Henüz!

Dr. Yurdal Demirel'in andığı son Tosun Paşa ismi de Aksaray Kaza Müdürlüğü yapan Üsküdar Mutasarrıfı Harputlu Tosun Paşa'dır. İşte Yeşilçam'a İSMİ ile ilham bağı olan, filmde kendisinden gıyaben bahsedilen Tosun Paşa, Üsküdar'da veya İstanbul'da nâm bırakan bu Harputlu Tosun Paşa'dır. Yalnız bu bağ değil, Harputlu Tosun Paşa'nın İstanbul dışında, devlet hizmetindeki kariyeri de Aksaray'dan başladığı için, Aksaray Tarihinde kendisi sağlam bir yer bulur…

Uzatmadan, sizlere, Kaymakamımız Tosun Paşa'yı tanıtayım. Aylardan Ağustos, günlerden 1.gün, Cuma değil Perşembe… Ve 1850 yılıdır. Artık, Tosun Paşa sarayda Kapıcıbaşılığı görevinde değil, Kaza müdürü olarak Aksaray'dadır. Fakat kendisi henüz ''Ağa'' rütbesindedir.

KAZA MÜDÜRLÜĞÜ HAKKINDA

2.Mahmut döneminde Kapıcıbaşılığı makamlarının yeniden düzenlenip buradaki personelin rütbelerine göre belirli makamlara dağıtılması nedeniyle Harputlu Abdullah Tosun Ağa'nın Saray'daki Rikab-ı Hümayun Kapıcıbaşılığı'ndan sonra, devlet memuru olarak ilk görevi Aksaray Kaza (Kaymakam) müdürlüğü olmuştur. Sarayda ne zaman ne kadar görevli olduğu hakkında da bilgiye sahip değiliz. Harput sonrası hayatı İstanbul'da geçen Tosun Paşa'nın saraydaki görevinin ardından devlet memurluğu kariyeri Aksaray Kaza müdürü olarak başlamaktadır.

O dönemde kaza müdürleri hakkında şunları bilmemiz gereklidir:

''1842 yılı Mart'ından itibaren öngörülen yeni yönetim biçimi, Tanzimat'ın uygulandığı bütün eyaletlerde yürürlüğe konmuştur. Meclisi Vala kararı doğrultusunda buralarda yani adli birer ünite olarak zaten mevcut olan her kazada, ileri gelenler toplanarak aralarından birisini müdür seçeceklerdi. Seçimde uygulanan kurallar, muhtar seçimi, ayan seçimi gibi geleneksel seçimlerde başvurulan kuralların benzeri olacaktı.

İyi huylu olma, halkın ve devletin yararını kollayacak, becerikli, iş bilir kimse olmak aranan genel koşullardı.

Müdürlere başlangıçta görecekleri hizmet karşılığında maaş ödenmemesi düşünülmüşse de kısa süre sonra bundan vazgeçilerek kazanın büyüklüğüne göre halk tarafından karşılanmak koşuluyla bunlara aylık bağlanmıştır. Ayrıca büyük yerlerde müdürlerin tek başlarına bütün işleri yapmalarına olanak bulunmadığı göz önünde tutularak, gerektiğinde hizmetlerinde 200-300 kuruş aylıkla birer katip çalıştırmaları uygun görülmüştü.''

Kaza müdürlerinin öncelikli görevi kazalarına bağlı köylerde aşar ve diğer vergilerin zamanında toplanmasını sağlamaktı. Bunun yanında kazalarındaki asayişi ve güvenliği sağlayarak, Tanzimat'ın getirdiği yeniliklerin kolaylıkla yürürlüğe geçirilmesini sağlamak değer sorumluluklarındandı.

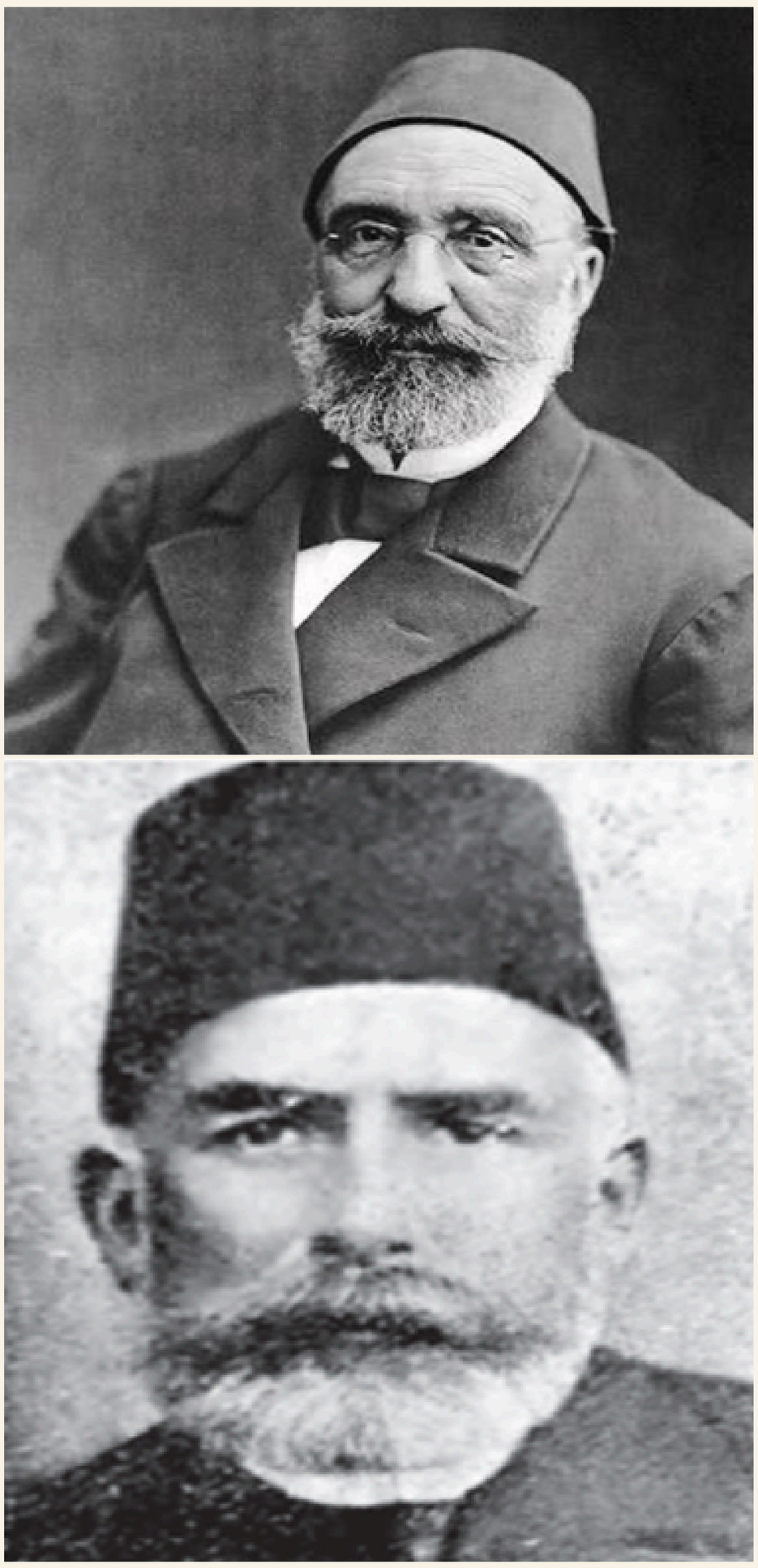
Ayrıca bu yıllarda, Kaza Müdürü seçimleri öncesinde saraya yahut Sadrazam'a halktan, Valilerden pek çok tavsiye, memnuniyet veya şikayet mektupları yollanması, seçilen veya seçime girecek kişilerin hakkında, olumlu-olumsuz bilgilerin devlete yansıması demekti. Fakat kendi adamını seçme-seçtirme yarışında tavsiye işi ileriki yıllarda zıvanadan çıkacaktı. Bu usülün aşırı bir seviyeye gelmesiyle, 1850 ve sonrası yılların vakalarından hareketle, tavsiye mektupları 1860'lı yıllardan sonra yasaklanmak zorunda kalınacaktı. Bu kararda, aynı yıllarda Kaza müdürlerinin halka karşı vergide adaletsizlik, haksızlık, zorba davranmasının çoğalması, devlete karşı ise yolsuzluk, zimmete geçirme, hırsızlık yaptıklarına dair şikayetlerin artması da etkili olmuştur.

AKSARAY KAYMAKAMI (Kaza Müdürü) HARPUTLU TOSUN AĞA (PAŞA)

Aksaray Kaymakamlığı yapmış Abdullah Tosun Ağa (Paşa) Harputlu'dur. Kendisinin hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Arşivlere göz attığımızda, Tosun Paşa'nın mültezimlik yaptığı yerlere ait ihale, alacak, öşür hakkında belgeler ile Paşa'nın mirası üzerinde aile fertlerinin saraydan taleplerine dair dilekçeler bulabiliyoruz. Bu belgelerden hayatına dair kimi bilgileri rahatlıkla ediniyoruz. Örneğin: '' İki oğlunun kimler olduğunu ve 2 eşinin olduğunu, kayın biraderi Sadrazam Midhat Paşa'nın kız kardeşi Sıdıka Hanım ile de evli olduğunu, Tosun Paşa'nın bir damadının da Gelibolu Muhasebecisi Abdülhamid Efendi'nin olduğunu…'' gibi…

''Üsküdar Mutasarrıfı Tosun Paşa, Harputlu olup asıl adı Abdullah Tosun'dur. Doğum tarihi tespit edilememiştir. Harput'taki ailesi ve buradaki yaşam hikayesi ve İstanbul'a ne zaman geldiğine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Tosun Paşa'nın büyük oğlu olan Mehmed Tevfik Bey'in Haleb Vilayeti Maarif Müdürlüğü görevi sırasında teminat olarak gösterdiği, babasından kalan ve Mamuretülaziz Vilâyeti Harput Kazasında ve üzerinde haciz bulunan araziye dair iki ayrı belgeden, ailenin 1894 tarihinde halen Harput ile bağlantısı olduğunu anlamaktayız.

(Altta, Kayınbiraderi Sadrazam Midhat Paşa ve oğlu Tevfik Bey)

Tosun Paşa'nın İstanbul dışındaki bildiğimiz ilk resmi görevi olan Aksaray Kazası müdürlüğü görevine, 1 Ağustos 1850 (Perşembe) tarihinde başlamış olması ve burada görev yapmaya başladığında Rikab-ı Hümayun Kapıcıbaşılığı'ndan (Saray kapısında protokol amiri) gelme biri olması, onun bu tarihten çok önceki bir dönemde, ailesiyle İstanbul'a gelmiş olduğunu düşündürmektedir.

Yani 1850 yılında ilk devlet memurluğunun Aksaray'da olmasından uzun yıllar öncesinde ailesiyle İstanbul'da ve sonrası Saraydaki Kapıcıbaşılığı görevindeydi…Ve buradan sonra, gönderildiği Aksaray'da Kaza Müdürlüğüne başlamıştır. Kendisi buradayken, ahaliden kimi Aksaraylılar Tosun Ağa'dan memnun

olmadığını, eşraftan bazı Aksaraylılar da kendisinden çok memnun olduğunu, tavsiye mektuplarıyla saraya bildirmiştir.

(Altta, Tosun Ağa ile ilgili Aksaray Kazasından bir yazışma)

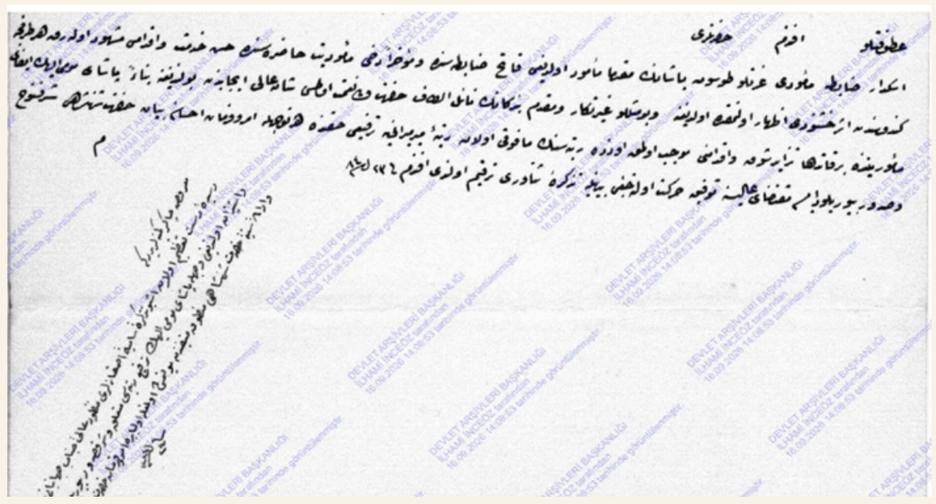

Tosun Ağa, bir Perşembe günü geldiği (1 Ağustos 1850) Aksaray Kazası Kaymakamlığında bir yıl yedi ay süre ile görev yapmış ve 11 Mart 1852 tarihinde, yine bir Perşembe günü ayrılmıştır. Abdullah Tosun Ağa, Kırşehri Kazası Müdürü Naşid Bey'in zimmetine elli dört bin küsur kuruş geçirmesi ve bunun neticesinde görevinden el çektirilmesi üzerine, Aksaray Kazası müdürlüğü görevinden ayrıldıktan bir gün sonra, 12 Mart 1852 tarihinde Kırşehri Kazası müdürlüğüne tayin edilmiştir.

Tosun Ağa, Kırşehri kazasında iki yıla yakın bir süre görev yapmıştır. Bu görevinden istifa ederek 14 Şubat 1854 (Salı) tarihinde ayrılmıştır. Tosun Ağa, Aksaray ve Kırşehri kazalarında üç buçuk yıl görev yaptıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Buradayken, ülke genelindeki vilayetlerde çeşitli iltizam ihalelerini alarak mültezimlik (ihaleyle vilayetlerden vergi toplama işi) yapmaya başlamıştır.

Eniştesi olduğu Midhat Paşa'nın Tuna Valiliği görevinde onun yanında bulunmuştur. Sonrasında İstanbul'da, 20 Eylül 1864 tarihinde Fatih Zabıta Müdürlüğüne atanmıştır. 21 Eylül 1866 tarihinde de Üsküdar Zabıta Müdürlüğüne tayin edilmiştir. Bu görevdeyken mir-i miranlığa terfi edilmiştir. Aksaray'a geldiğinde Tosun Ağa olan Harputlu Abdullah Tosun, bu tarihten itibaren Tosun Paşa olarak anılmaya başlanmıştır.

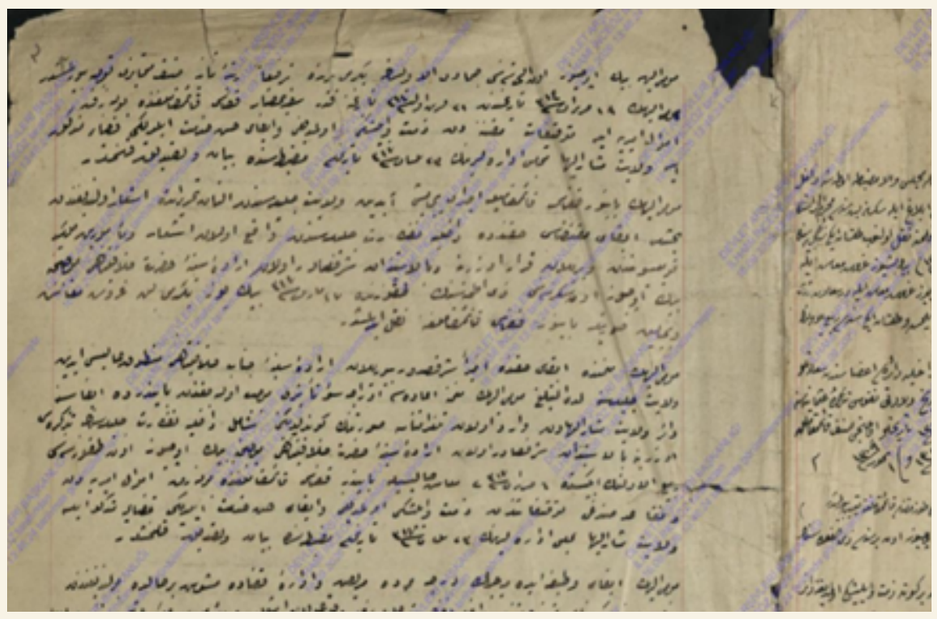
(Altta, mir-i miranlığa terfi yazısı)

22 Şubat 1870 yılında Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehâkim-i Nizamiyyesi'ne Dair Nizamname yayımlanmıştır. Buna göre Üsküdar Zabıta Memurluğunun (Müdürlüğü) adı Üsküdar Mutasarrıflığı olarak anılmaya başlamıştır. Aynı dönemde Üsküdar Zabıta Memurluğu (Müdürlüğü) yapmakta olan Tosun Paşa Üsküdar ilk Mutasarrıfı olarak görevine devam etmiştir. Ardından Gelibolu'ya tayin edilse de 1872 yılında Sadrazam olan kayınbiraderi Midhat Paşa'nın emriyle Üsküdar Mutasarrıflığına getirilmiştir. Mutasarrıf olarak görev yaptığı dokuz yıla yakın bu sürede Tosun Paşa Gelibolu, Yenipazar, Filibe, Kıbrıs, Rodos, Kastamonu, Erzincan, Hakkâri ve Maraş olmak üzere, dokuz ayrı yerde mutasarrıflık yapmıştır.

''Tosun Paşa, son görev yeri olan Maraş'ta mutasarrıflık yaptığı dönemde 5 Kasım 1883 tarihinde vefat etmiştir. Tosun Paşa, evli olup birinci eşi Sıdıka Hanım, ikinci eşi Fatma Afife Hanım'dır. (Afife Hanım, arşiv belgelerinde Hafife olarak da kaydedilmiştir). Ayşe Sıddıka Hanım, Midhat Paşa'nın tek kız kardeşi olup, 1918 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Üsküdar Paşa Limanı Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Altta, arşivden oğlu Tevfik Bey'e ait bir defter ile Aksaray'daki arsasının belediyece 1914 yılında yola katıldığını bildiren bir yazı.

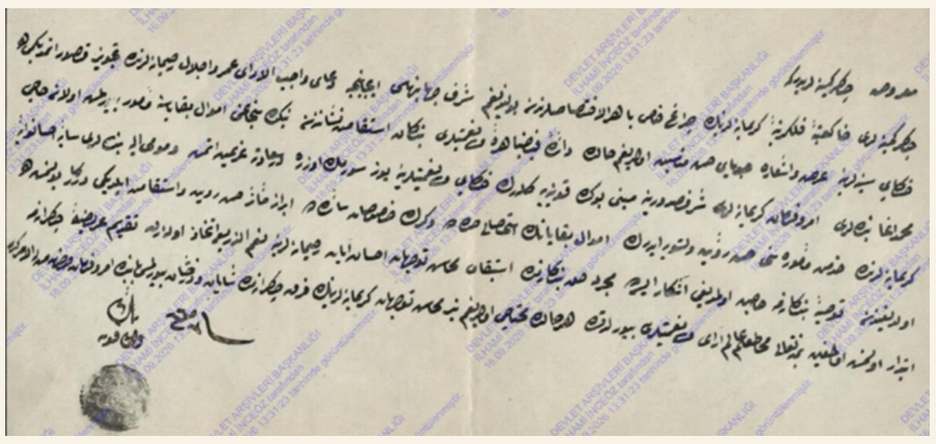
Tosun Paşa'nın bu evliliklerinden Faika, Samiye ve Fatıma isminde üç kızı ile Mehmed Tevfik, Mehmed Sedad ve Ali Rıza isminde üç oğlu olmuştur. Kızlarından Samiye Hanım, Gelibolu Muhasebecisi Abdulhamid Bey ile evlenmiştir. Bir kızı ve bir oğlu olmuştur. Kızları Aynülhayat Hanım, oğlu Abdurrahman Sami Bey'dir.

Otuz üç yıllık devlet hizmeti süresinde en uzun süreli görev yaptığı yer Üsküdar olmuştur. Üsküdar'da uzun yıllar görev yapması onun buraya yerleşmesine neden olmuştur. Evinin Üsküdar'da olması ve ailesinin burada yaşamlarını sürdürmesi, onun da "Üsküdarlı Tosun Paşa" olarak anılmasını sağlamıştır. Üsküdar Tosun Paşa Konağı ve Salacak'ta Tosun Paşa Sokağı'nda ismi halen yaşamaktadır.''

2 TOSUN PAŞA DÖNEMİ AKSARAY

İleriki yıllarda yapı ve görev itibariyle tam olarak günümüz Kaymakamlığına dönüşecek Kaza Müdürü olarak görevli Harputlu Abdullah Tosun Ağa, Aksaray Kaza müdürü olmadan, önceki ve sonraki dönemlerde Aksaray'ın bağlı bulunduğu Konya'nın Valisi de bir başka Tosun Paşa'dır. Konya'daki Vali, Moralı Mustafa Tosun Paşa'dır. (A.)MKT.UM.1-62).

Kaza Müdürü Harputlu Abdullah Tosun Ağa, 1 Ağustos 1850 (H1266) tarihinde Konya Eyaleti Aksaray Kazası Kaymakamlığı'na tayin olmuştur. Dolayısıyla Aksaray'ın kaza olarak bağlı bulunduğu Konya Vilayetini de dahil edersek, Aksaray Osmanlının son yüzyılında, aynı dönemlerde, aslında 2 HAKİKİ TOSUN PAŞA görmüştür. Fakat birisi henüz Ağa'dır.
(Aynı yıllarda, Konya Valisi Mustafa Tosun Paşa'ya ait bir yazışma)

Aksaray'a Kaza müdürü olarak Harputlu Tosun Ağa göreve geldiğinde, kendisinden önceki birkaç kaza müdürü (ve hatta Tosun Ağa sonrasındakilerle de ilgili) hakkında saraya ulaşmış pek çok şikâyet ve vaka mevcut bulunduğundan, kendisi de aynı durum ve sorunlara maruz kalmıştır. Dolayısıyla kendisi hakkında da bazı Aksaraylıların olumsuz, bazı Aksaraylıların da olumlu dilekçe ve şikayetleri saraya ulaştırılmıştır. Bu sorunlara dayalı olarak görülüyor ki bu ve sonraki yıllarda Aksaray Kaza Müdürlüğü'ne gelen pek çok Kaza Müdürü, kısa süre sonra ayrılmıştır.

Bugünlere dair arşivlere bakıldığında Aksaray Kazası kaymakamlarından, Kaymakam Abdurrahman Bey, Kaymakam Fahri Bey'ler hakkında bazı şikâyet belgeleri buluruz. Yine bu döneme dair atama belgelerinde de Tosun Paşa'dan sonra Aksaray kaymakamı olarak görevdeki (belge tar. Hicri 1272- 1856 yılında) İbrahim Bey'in, Niğde Kaymakamlığına tayin edildiğini, yerine de Hasan Bey'in atandığını görürüz.
Yine bunun yanında Tosun Paşa'nın Aksaray'dan ayrıldığından sonraki dönemde, bazı zimmetlerin de halen sahibi olduğunu görmekteyiz. Abdullah Tosun Paşa'nın ardından birkaç başka belgede, kendisinin zimmetinde olan öşür ve meblağlardan söz edilmektedir.

SON TOSUN PAŞA FİLMİ HAKKINDA

Aksaray Kaza müdürü Tosun Ağa'ya çıkan, Tosun Paşa filmininisim yolculuğu da şöyledir:
Tanzimat dönemi tiyatro yazarlarından ve Üsküdar sakinlerinden Direktör Âli Bey (1844-1898), Batılı anlamda ilk seyahat günlüklerinin yazarı olmakla birlikte, Türk Tiyatrosunda da ''doğrudan birini hicvedip, alaya alan'' ilk tiyatro oyununun da (Ayyar Hamza) yazarıdır. Bu oyunu Moliere'in George Dandin adlı tiyatro eserinden uyarlamıştır. Bu eser ''Ayyar Hamza'' ismiyle sahnelenirken, adıyla ses getirmiş ve Üsküdarlı Tosun Paşa'nın hakkında olduğu tüm İstanbul'ca duyulur, bilinir hale gelmiştir. Aynı yıllarda Güllü Agop'un Tiyatrosunda, ismi değiştirilerek Memiş Ağa ismiyle, isim ve metin benzeri başka bir oyun sahneye konulmuştur.

Zaten bir çevirmen-uyarlamacı tiyatrocu olan Güllü Agop, muhtemelen Tanzimat dönemi sansür-sıkıdenetim kurallarından muzdarip olmamak için önlem alarak, Direktör Âli Bey'in o dönemde ses getirmiş bu eserinden esinlendiği yahut uyarladığı yahut da benzerini yaparak ortaya koyduğu kendi eserini de Memiş Ağa ismiyle, kendi tiyatrosunda Türkçe olarak sahneye koymuştur. Fakat D. Âli Bey'i destekleyen yazarlara göre de bu oyunun aslı, Direktör Âli Bey'in, doğrudan bir şahsı hedef alan ilk alay-hiciv eseri sayılan, ''Tosun Ağa'' ismiyle de bilinen ''Ayyar Hamza'' adlı, Üsküdar Zabıta Müdürü Harputlu Abdullah Tosun Paşa'yı eleştirmek için yazdığı tiyatro oyunu olduğudur.

İki yazar ve tiyatrocu arasında eserin telif kavgası meydana gelse de eserin asıl sahibinin kim olduğu, D. Âli Bey'in ''eserde bahsedilen (ve halen yaşayan) Tosun Paşa'dan korkulup, eserin adının Memiş Ağa'ya çevrildiği ve kendi eserinin değiştirildiği'' gibi açıklamalarla, Güllü Agop'a ait olmadığı ispatlanmıştır. Memiş Ağa ve Ayyar Hamza isimleriyle oynandığı yıllarda revaçta olan ve adından söz ettiren bu iki eser, sonraları ünlü tiyatrocu Muhsin Ertuğrul'un (1892-1979) hayatında da ''Tosun Paşa'' ismi ile yer bulur.

Bu dönemden yaklaşık 40 sene kadar sonra Türk Tiyatrosunun ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde de ünlü yönetmen, sinemacı ve tiyatrocu Muhsin Ertuğrul yönetmenliğinde bir başka, ''Tosun Paşa'', hem sahneye konulmuştur hem de 1939 yılında sinema perdesinde boy gösteren ilk Tosun Paşa olmuştur. Senaryosunu hazırlayan isim Mümtaz Osman mahlasıyla Nâzım Hikmet iken, filmin başrollerinde ise Hazım Körmükçü, Vasfi Rıza Zobu, Mahmut Moralı, Feriha Tevfik, Halide Pişkin gibi tanınmış tiyatrocu ve oyuncular yer alır. Kullandığı isim ile bağlantısı ve benzerliği bulunsa da Konu itibariyle önceki Tosun Ağa ve Memiş Ağa ile pek alakası yoktur. Sadece belki de ismin tanınırlığından faydalanmak için bu isim seçilmiş, kendisinden önce İstanbul'a nâm bırakan Tosun Paşa'nın artık herkesçe meşhur ismi filmin adı olarak kullanılmıştır. Ve böylelikle kendisinden sonra gelen bir başka Tosun Paşa filmine de ismiyle ilham olmuştur.

Son olarak o da 1976 yılında çekilen Kartal Tibet yönetmenliğinde, Şener Şen ile Kemal Sunal'ın başrolleriyle sinemaya erişen, Senaryosunu Yavuz Turgul'un kaleme aldığı, Kartal Tibet'in ilk yönetmenlik denemesi olan Tosun Paşa filmine isim olarak, Muhsin Ertuğrul'un filmi Tosun Paşa'dan esinlenilmiştir.

Son Tosun Paşa filminin olay örgüsünde 19.yüzyılın Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Mısır Vilayeti, İskenderiye bölgesi olarak anılırken, Kahire'deki Tosun Paşa'dan bahsedilmesi, anılan Tosun Paşa'yı, gerçekteki Kavalalı soyundan gelen Tosun Paşa'ya bağlayan, yorulan ya da yorumlanan bir detay haline getirmiştir. Gerçek tarihte, Konya Vilayetini ve dolayısıyla Aksaray'ı da Mısır'a ilhak eden Tosun Paşa hanedanlığından Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'nın da bu filmlerle anılması da işte bu yüzdendir. Fakat hakikatte, bu filmleri kullandığı Tosun Paşa nâmını İstanbul'da meşhur hale getiren Direktör Âli Bey'in taşladığı, Aksaray Kaza Müdürlüğü de yapmış bulunan Harputlu Tosun Paşa'dır…

Burada sinema yolculuğunu ve Aksaray tarihindeki yeri ile ilgili bağının yarı hikayesini benden dinlediğiniz, bir diğer yarısının da sahibi Aksaray'a Kaza müdürü ve Ağa olarak gelen, Üsküdar da görev yaptığı yıllarda tiyatro eserlerine mevzu olan, aldığı terfi ile Üsküdar'ın Tosun Paşa'sı olarak anılan Harputlu Abdullah Tosun Ağa'yı Üsküdar Sempozyumunda bizlere tanıtan, Kızıltepe 100.Yıl İlkokulu Müdürü Dr. Yurdal Demirel'e, büyük oranda faydalandığım kıymetli eseri ile emeklerinden dolayı şükran ve minnetle, sevgi ve saygılarımla…